

Павлюк Н.Л.

Аксіологія волі та обов'язку в історичній прозі Ю. Мушкетика

Павлюк Надія Леонідівна, аспірант кафедри української та зарубіжної літератури
Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського, м. Одеса, Україна

Анотація. У статті досліджено проблему реалізації та функціонування загальнолюдських цінностей волі та обов'язку, які є ключовими елементами аксіологічної парадигми історичної прози відомого українського письменника Ю. Мушкетика. З'ясовано, що становлення аналізованих понять у творах митця тісно пов'язане зі свідомим вибором героїв, усвідомленням їхнього сенсу життя та морально-етичними пріоритетами. Домінантними художніми засобами розкриття взаємообумовлених аксіологічних орієнтирів волі та обов'язку є порівняння, метафора та, у більшій мірі, символ.

Ключові слова: аксіологія, історія, метафора, символ, воля, обов'язок

Помітною тенденцією розвитку української літератури взагалі є епічне осягнення історичного минулого нашої Батьківщини. Твори на історичну тему спонукають читачів знати історію своєї країни, формують історичне мислення особистості, примножують історичний духовний досвід людства, виховують почуття національної гідності. Розширення функціональних можливостей історичної прози дає можливість виділити ще одне не менш важливе завдання історичних творів – аксіологічну спрямованість історичних текстів, адже, на думку дослідника О. Білого, «...кожна епоха містить у собі конкретно-історичну своєрідність, яка лише відтінює «вічні істини», «вічний смисл життя», відображаючи певний, відкритий для майбутнього момент становлення морального і естетичного досвіду людства» [1, с. 69].

Осягаючи глибинні пласти минулого, осмислюючи доленосні моменти історії, відомий український письменник Ю. Мушкетик неабияку увагу приділяє проблемі цінностей, і мислить митець «...глобально, осягає проблеми загальнолюдські, звісно ж під кутом зору художника слова, патріота і громадянина світу, сина планети Земля» [16, с. 96]. Саме тому провідними аксіологічними орієнтирами, які окреслюють художньо-філософські виміри історичної прози автора, є обов'язок, добро, чесність, справедливість, людяність, вірність тощо.

Варто зауважити, що різні аспекти творчості письменника є об'єктом дослідження цілого ряду науковців (В. П'янов, П. Кононенко, Л. Ромас, Л. Ромащенко, Л. Федоровська, В. Шевчук тощо), проте проблема аксіологічної місткості його текстів ще не була детально проаналізована теоретиками літератури. Саме тому, метою нашої статті є аналіз цінностей волі та обов'язку на матеріалі історичної прози романіста, використовуючи історично-типологічний, порівняльно-історичний, культурно-історичний та герменевтичний методи дослідження.

Одним із ключових понять аксіологічної парадигми творів Ю. Мушкетика є воля. Воля, як непереборне прагнення свободи, незалежності є домінантною та необхідною життєвою цінністю слов'ян, які «...готові жити найубогіше, аби тільки мати дорогу їм волю...» [6, с. 113]. Саме тому у творчості не одного письменника, починаючи від славнозвісного Т. Шевченка, поняття волі стає ключовим феноменом відображення прагнень та мрій українського народу.

Цю ж тенденцію спостерігаємо і в історичних творах Ю. Мушкетика. Герої його романів та повістей ведуть постійну боротьбу за свободу, особисту та національ-

ну, докладаючи всіх зусиль та неабиякої сили волі, щоб розірвати коло та вийти за межі лімітованого просторового діапазону, щоб отримати бажану свободу, не боячись при цьому всієї відповідальності, що чекає на них попереду, адже, згідно із філософськими поглядами Ж.-П. Сартра, «...людина засуджена бути вільною. Засуджена, тому що не сама себе створила; і все-таки вільна, тому що, одного разу кинута в світ, відповідає за все, що робить» [20, с. 327]. Лише свобода та вільний вибір дають героям можливість надати сенс своїй екзистенції та розставити життєві пріоритети.

Своєрідними осередками волі, які у творах митця абстрагувалися до певних символів, є Дике Поле, Великий Луг, степ, дорога та Запорізька Січ, хоча «...воля й тут іноді бігає без штанів, однаке це таки воля...» [15, с. 390]. Тому саме сюди, на Січ, українську вольницю, яка була своєрідним «серцем» нашої Батьківщини, тікали обездолені люди, шукаючи волі для себе, а разом з усіма запорожцями обстоювали її для усього народу. Найповніше образ Запорізької Січі розкривається у романі «Яса»: «...посеред усього цього кривавого розору, неначе острівець посеред спіненої ріки, стоїть Запорізька Січ, але не просто стоїть, довкола неї чи не в першу чергу закручуються різні смерчі, вона переймається звитягою і бродіннями тих, хто обіцяє народу волю і Україні злуку» [14, с. 49]. У зв'язку з цим, як «...в історичному житті українського народу, так і в історичних художніх творах символами волі стали козаки й гайдамаки» [2, с. 75]. Степ в історичній романістиці Ю. Мушкетика постає не лише важливим та наскрізним компонентом національного простору, але й через символічне наповнення цей образ набуває аксіологічної насиченості та спрямованості.

Найпоширенішим способом самопізнання та осягнення життєвого смислу є дорога, яка асоціюється з пошуком, свободою та можливістю вільного вибору. Взагалі, «...у письменників-екзистенціалістів у центрі загальної моделі світу – образ шляху і мандрівника. Людина в дорозі (дорога як символ, наскрізна метафора) – це людина в пошуку самої себе, істини сенсу буття, шлях до якого складний і звивистий...» [19, с. 71]. Тобто, пізнання життя, життєвих цінностей відбувається через мотив дороги.

Зображення різних форм неволі (ув'язнення, полон, оточення, панщина тощо) у творчості митця посилюється промовистими символами-образами птаха, коня, річки, які, у свою чергу, асоціюються зі свободою. Так, зазвичай, «...птахи, як і ангели, є символами думки, уяви і швидкості духовних процесів та відносин» [5]; «...вони сприймаються вісниками весни, приплоду,

врожаю, добра, здоров'я і щастя...» [6, с. 489], проте у творах автора саме птах асоціюється з волею, про що свідчить насиченість текстів птахами різних видів. Понад усе у світі цінує свою свободу герой роману «Погоня» Семен Білокобилка, він неодноразово порівнює себе із птахами, які «...горді і вільні... Гарно бути вільним... І я вільний, як птах, – ось те, чим найдужче дорожу, – воля» [12, с. 358].

Трагічним, сповненим невимовного болю є епізод роману «Яса», у якому зображується момент визволення бранців із турецької неволі військом кошового отамана Івана Сірка. Після походу, зазирнувши визволеним в очі, Сірко зрозумів, що для них неволя була милішою, бажанішою за свободу: «Рабство – воно іноді теж солодке! Куплений зрадою Бог дорожчий, ніж той, з яким народився. Милішими стають і чужі слова, й одіж, і звичаї» [15, с. 255]. Слушною є думка вченого М. Бердяєва, який писав, що «...свобода не є легенькою, як гадають її вороги, що зводять на неї наклеп, свобода важка, вона завжди тягар. І люди легко відмовляється від свободи, щоб полегшити собі життя» [7, с. 35]. І саме через турботу за українців, обов'язок перед ними, отаман не зміг допустити поширення зради серед народу: «Порубані лежали, витягнувшись в один довжелезний ключ, порозкидавши в травах руки. Вони й справді нагадували журавлиний ключ, що заблукав у безконечних просторах, полетів не в той бік» [15, с. 268]. Символічно-метафоричний образ журавлиного ключа у романі підкреслює безмірне розчарування кошового отамана у зраді рідному красві, адже журавель для українця – це символ «безмежної любові до рідної землі, і пекучої туги за батьківською домівкою для тих, хто перебуває на чужині» [21]. Символічне наповнення образу журавля ще більше підсилює трагічність та драматичність проаналізованого епізоду.

Герой історичного роману «На брата брат» Матвій Журавка, у прізвищі якого відчувається певний відбиток печалі та журби, опинившись у ситуації складного життєвого вибору, спричиненого певними історичними обставинами: брат (родинний обов'язок) чи гетьман (честь), неодноразово порівнюється автором із журавлем. Так, Матвій, коли дізнався, що гетьман Іван Виговський хоче вгамувати свого ворога Мартина Пушкаря, інтереси якого підтримував брат Матвія, Супрун, «...дибцям по кімнаті, наче поранений журавель довкола лугового озерця, біля якого журавлиний ключ сів на перепочинок, і всі відлетіли, а він залишився. Немає сили злетіти, й страшно чекати зими» [11, с. 94]. Через образ пораненого журавля відбувається не лише психологічно вмотивоване доповнення портретної характеристики персонажа, але й проникнення у його внутрішній світ, заглиблення у його духовну субстанцію.

У цьому творі особистісна свобода Матвія також передається через образ птаха, проте це не прагнення утекти з неволі, а бажання видихнути на повні груди, вирватися із життєвого виру, звільнитися від важких випробовувань: «Качки зненацька знялися й полетіли й небавом розтанули в сірому небі, й Матвієві самому раптом захотілося знятися й полетіти за ними й ніколи не вернутися на цей суворий берег, берег людської муки» [11, с. 101]. Як «суворий берег», «берег людської муки» сприймався персонажами рідний край у період Руїни. У романі «Погоня» Україна порівнюється із бі-

лим лебедем, проте лебедем позбавленим найціннішого – свободи: «...два хижакі тримають білого лебедя кожен за крило і тузують, не пускають на волю» [12, с. 237]. Такі майстерно підібрані художні засоби як найвлучніше віддзеркалюють діалектичне переплетіння індивідуальної долі кожного героя та історичних перипетій, адже драма історії – це, у першу чергу, драма кожної людини.

Крім того, символічна інтерпретація антонімічних понять «воля-неволя» в історичному доробку митця реалізується також у певних образах його романів та повістей, адже у символі, як стверджував у свій час Г. Гегель, «...перш за все маємо перед собою фігуру, обличчя, образ, які вже самі по собі викликають у нас уявлення про щось, що існує безпосередньо» [3, с. 16]. Так, втіленням цілковитої неволі у «Гетьманському скарбові» є російський цар Петро I, який «...не міг спокійно чути таких слів як «вольність» та «свобода»...» [10, с. 49], адже всіх у своїй країні перетворив на рабів, а цінність людського життя повністю нівелювалася. В аналізованому творі «...постать Петра піднімається до рівня образу-символу деспотизму, тиранії» [18, с. 158]. Саме це змусило Івана Сулиму після поїдки до Москви замислитися над майбутнім України, над тим, що чекає попереду український народ під владною рукою царя: «Простий люд конає і звіріє в нужді, голоді, темряві, неутті. Це ж і ми станемо такими?!» [10, с. 334]. У творі образу царя протиставляється чернігівський полковник Павло Полуботок, який загинув у смертельних муках, відстоюючи права рідного краю. Автор на прикладі конкретних епізодів майстерно розкриває та моделює різні сторони вічних проблем добра і зла певних історичних періодів.

Як бачимо, категорії «воля-неволя», «добро-зло» в історичній прозі Ю. Мушкетика набувають національного та особистісного характеру. Зазвичай, засобами здобуття свободи виступають втеча, дорога та меч. Меч та взагалі зброя для героїв-патріотів творів автора є символом боротьби за незалежність рідного краю, за щастя свого народу.

Важливе, одне із домінуючих місць поряд з поняттям «воля» в системі загальнолюдських цінностей історичної прози письменника займає категорія обов'язку, в основі якої закладене почуття відповідальності. Совість та обов'язок, на думку літературознавця Г. Ключека, «...взаємоперехідні. Фактично вони є складовими частинами єдиного категоріального комплексу і виділяються з нього тільки зусиллями абстрагованого мислення» [8, с. 304]. У творах митця спостерігаємо, у більшій мірі, моральний обов'язок героїв перед Батьківщиною, сім'єю, родом, родиною, побратимами. «Відати життя – то вже за щось істотне! Прислужитися товариству та вітчизні не дрібкою, а чимось великим» [14, с. 40] – це основний усвідомлений закон, яким керуються патріотично налаштовані персонажі, образи яких подаються в ореолі жертвовності.

Побратимство, як міцний зв'язок по духу, дуже високо цінувалося на Запорізькій Січі: неабиякою шаною серед козаків користувалися ті, хто поклав свою голову за спасіння інших, тому «...не боялися оддати за товариство життя» [14, с. 72]. Саме такий високо моральний обов'язок покладений в основу всіх історичних творів автора на козацьку тематику. Сюди

належить й роман «Погоня», де вищезазначена проблема осмислена Ю. Мушкетиком досить глибоко та окреслена митцем у контексті психологічного дослідження внутрішнього стану героя.

Ще одним видом зв'язку, але не по духу, а вже по крові, є братерство. Проте це вже обов'язок сакрального характеру, це відповідальність перед Богом за рідну людину. Якнайповніше ця тема розгортається у романі «На брата брат». Брати Матвій та Супрун Журавки розкоші любові, ні поваги, ні дружби, проте у складних життєвих випробуваннях кожен з них знав, що є «...якийсь вищий обов'язок, щось таке – понад усім цим» [11, с. 10]. Цей обов'язок у життєвих долях братів підсилюється наскрізною символічною метафоризацією кровного зв'язку до нитки: «Незрима лінва в'язала його (Матвія – Н. П.) з Супруном; величезний широкий світ, і – єдина жива міцна нитка, яка протяглася з дитинства, з роду-прароду, послана долею і Богом, він не міг обірвати її, бо вчинив би гріх проти самого світу» [11, с. 116]. Проте саме цей міцний обов'язок зробив життя Матвія нестерпним, важким, він неодноразово заганяв героя у глухий кут складного вибору: і, у більшості випадків, рятуючи брата, Матвій плямував власну честь. Життєва ситуація братів Журавок була настільки типовою у зображенні автором періоду Руїни, що скрізь по Україні розпадалася єдність роду, розривалися кровні зв'язки, і сини однієї матері опинялися в різних політичних таборах.

У творах письменника спостерігаємо нівелювання цінностями обов'язку, братерства та побратимства: рідний брат іде на брата, а брат по духу зраджує побратимові. З цього приводу дослідниця Л. Ромас зазначає: «Художнє вирішення теми братства-побратимства в романній структурі творів Юрія Мушкетика і визначається насамперед як максимально увиразнене відтворення високого і дрібного, коли природна (братство по крові) і духовна (братство за переконанням) людські єдності розпадаються, спричиняючи національну катастрофу, що й досі не подолана» [17, с. 112].

Ще однією беззаперечною причиною національної трагедії є втрата історичної пам'яті, втрата зв'язку, отої безперервної нитки, яка єднає в одне ціле не одне покоління. «Пам'ять, – на думку академіка Д. Лихачова, – одна із найважливіших особливостей буття, будь-якого буття: матеріального, духовного, просто людського....»

Лист паперу. Стисніть його в руці і розривняйте. На ньому залишаться складки і, якщо ви складете його вдруге, – частина складок ляже по минулим слідам: папір «має пам'ять...» [9, с. 43]. Категорія пам'яті влас-

твива і окремій людині, і цілому народу, для якого вона, в першу чергу, є «...енергетичним джерелом, яке підживлює національну свідомість, не дає їй загаснути» [18, с. 275] та сприяє усвідомленню своєї самоідентичності.

Саме проблема збереження та відновлення історичної пам'яті українського народу, як важливої складової національних та етнічних цінностей, стає об'єктом дослідження Ю. Мушкетика в романі «Прийдімо, вклонімося...». Для молодого аспіранта Олега Зайченка володіння досі невідомими фактами, розказаними Василем Чорним про всенародне повстання Коліївщина, є своєрідним випробуванням, сповненим неабиякої відповідальності та обов'язку перед майбутніми поколіннями: «...відкрити людям істину, велику, невідому донині, просто відкрити» [13, с. 50], адже у зв'язку із цими даними «...далека доба, і люди, й увесь цей край, і вся Україна» [13, с. 67] поставали зовсім в іншому світлі. Проте в жорстоких умовах радянської влади це було цілком неможливо, тому що у той час у всіх «...за плечима – тіні» [13, с. 93], і тому «...в тенетах байдужості, у незнанні, незацікавленості, у надмірній зануреності в особисті проблеми губиться, розчиняється історія, а, отже, й історична пам'ять» [4, с. 84]. Тому наскрізним мотивом роману «Прийдімо, вклонімося...» є категорія «непам'яті», як своєрідний докір владі за нівелювання, замовчування, знищення найціннішого – історичної пам'яті народу.

Як бачимо, аксіологічна місткість історичної прози Ю. Мушкетика вражає своєю філософською насиченістю та багатозначністю. Серед цінностей добра, чесності, справедливості, людяності, вірності, жертвованості у романах та повістях автора ключовими є поняття волі та обов'язку. Взаємообумовленість цих категорій полягає в тому, що воля ґрунтується на обов'язку перед майбутніми поколіннями, а обов'язок, у свою чергу, – на відповідальності та свободі вибору героїв. Основними художніми засобами розкриття цих аксіологічних понять є порівняння та метафора, проте домінуючим елементом поезики історичних творів митця є символ. Багатовимірність символічних образів дороги, степу, коня, птаха, меча, які узагальнюють аксіологічну спрямованість волі, та метафоричний образ нитки, на основі якого реалізується категорія обов'язку (побратимство, братство, рід, Батьківщина, історична пам'ять), подаються письменником із майстерно вмотивованим психологічним підтекстом та філософською підосною та слугують своєрідним каталізатором, провідним лейтмотивом ідей, покладених в основу кожного історичного твору Ю. Мушкетика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білий О. Літературний герой у контексті історії. – К.: Наук. думка, 1980. – 120 с.
2. Богданова М. Різноманітність лексичних форм та засобів в українській історичній прозі ХХ ст. // Актуальні проблеми слов'янської філології. – Бердянськ, 2011. – Вип. XXIV. – Ч. 4. – С. 73-78.
3. Гегель Г. Естетика: в 4-х т. – М.: Искусство, 1968-1973. – Т. 2. – 1969. – 326 с.
4. Гуляк А., Кейда Ф. Концепція героя в романах Юрія Мушкетика про гайдамаччину // Київська старовина. – 2004. – № 2. – С. 75-85.
5. Энциклопедия знаков и символов. – URL <http://znaki.chebnet.com/>
6. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: [словниковідник]. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
7. Загальна психологія / [за ред. О. Скрипченка, Л. Долинської, З. Огороднійчука та ін.]. – К.: «АПН», 1999. – 463 с.
8. Ключок Г. Поетика Бориса Олійника. – К.: Рад. письм., 1989. – 332 с.
9. Лихачов Д. Земля родная. – М.: Просвещение, 1983. – 256 с.
10. Мушкетик Ю. Гетьманський скарб. – Харків: Фоліо, 2007. – 415 с.
11. Мушкетик Ю. На брата брат. – Харків: Фоліо, 2007. – 317 с.

12. Мушкетик Ю. Погоня // Мушкетик Ю. Останній гетьман. Погоня. – Харків : Фоліо, 2011. – С. 137-373.
13. Мушкетик Ю. Прийдімо, вклонімося... // Сучасність. – 1996. – № 7-8. – С. 15-114.
14. Мушкетик Ю. Яса: Розд. 1-17 / Ю. Мушкетик. – Харків: Фоліо, 2006. – 415 с.
15. Мушкетик Ю. Яса: Розд. 18-33 / Ю. Мушкетик. – Харків: Фоліо, 2006. – 415 с.
16. П'янов В. З високих вершин: Штрихи до портрета Юрія Мушкетика // Вітчизна. – 2001. – № 9-10. – С. 87-116.
17. Ромас Л. Художнє осмислення національної самосвідомості в історичній прозі Юрія Мушкетика: дис... канд. філол. наук: 10.01.01. – Дніпропетровський національний ун-т. – Д., 2006. – 192 с.
18. Ромащенко Л. Жанрово-стильовий розвиток сучасної історичної прози : Основні напрями художнього руху. – Черкаси : Вид-во Черкаського державного університету ім. Богдана Хмельницького, 2003. – 388 с.
19. Ромащенко Л. Філософська концепція дійсності в історичному романі // Українське літературознавство. – 2003. – Вип. 65. – С. 66-76.
20. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – это гуманизм // Сумерки. – М.: Политиздат, 1990. – С. 319-345.
21. Шевченко В. Навчаємо, розвиваємо та виховуємо в позаурочний час. – URL: <http://kk.convdocs.org/docs/index-265826.html?page=2>

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Bilyi O. A literary hero in the context of history. – K.: Nauk. dumka, 1980. – 120 s.
2. Bohdanova M. A variety of lexical forms and means in Ukrainian historical prose of the XX century // Actual problems of Slavic Philology. – Berdiansk, 2011. – Issue XXIV. – Part 4. – P. 73-78.
3. G. Hegel. Aesthetics: v 4-kh t.: [ed. A. Lyfshyts] / G. Hegel. – M.: Art, 1968-1973. – Vol. 2. – 1969. – 326 p.
4. Huliak A., Keida F. The concept of the hero in the novels of Yuriy Mushketyk about Haydamachyna // Kiev antiquity. – 2004. – № 2. – P. 75-85.
5. Encyclopedia of signs and symbols. – URL: <http://znaki.chebnet.com/>
6. Zhaivoronok V. Signs of Ukrainian ethnic culture. – K.: Dovira, 2006. – 703 p.
7. General Psychology / ed. O. Skrypchenko, L. Dolynska, Z. Ohodniichuk ta in. – K.: «APN», 1999. – 463 p.
8. Klochek H. Poetics of Boris Oleynik. – K.: Rad. pism., 1989. – 332 p.
9. Lykhachov D. Native land. – M.: Enlightenment, 1983. – 256 p.
10. Mushketyk Yu. Hetman Treasure. – Kharkiv : Folio, 2007. – 415 p.
11. Mushketyk Yu. Brother against brother. – Kharkiv: Folio, 2007. – 317 p.
12. Mushketyk Yu. Pursuit // Mushketyk Yu. The Last Hetman. Pursuit. – Kharkiv : Folio, 2011. – P. 137-373.
13. Mushketyk Yu. Come, bow down... // Modernity. – 1996. – № 7-8. – P. 15-114.
14. Mushketyk Yu. Yasa: Rozd. 1-17. – Kharkiv: Folio, 2006. – 415 p.
15. Mushketyk Yu. Yasa: Rozd. 18-33. – Kharkiv: Folio, 2006. – 415 p.
16. Pianov V. From the highest peaks: Strokes to the portrait of Yuriy Mushketyk // Homeland. – 2001. – № 9-10. – P. 87-116.
17. Romas L. Artistic interpretation of national identity in Yuriy Mushketyk's historical prose: dis. cand. filol. sc: 10.01.01 / L. Romas. – Dnipropetrovsk National University. – D., 2006. – 192 p.
18. Romashchenko L. Genre and style of modern historical development of prose: Main directions of artistic movements. – Cherkasy : Publishing of Cherkasy State University named after Bogdan Khmelnytsky, 2003. – 388 p.
19. Romashchenko L. The philosophical concept of reality in the historical novel // Ukrainke literaturoznavstvo. – 2003. – Issue 65. – P. 66-76.
20. Sartre Zh.-P. Existentialism is humanism // Twilight of the Gods. – M.: Polytyzdat, 1990. – P. 319-345.
21. Shevchenko V. We train, develop and train after school. – URL: <http://kk.convdocs.org/docs/index-265826.html?page=2>

Pavlyuk N.L. Axiology of liberty and duty in Yu. Mushketyk's historical prose

Abstract. The problem of implementation and operation of the universal values of liberty and duty, which are the key elements of axiological paradigm of famous Ukrainian writer Yuri Mushketyk's historical prose is analyzed in the article. It was found that the formation of concepts analyzed in his novels is closely connected with the conscious heroes' choice, their awareness of life meaning, moral and ethical priorities. Dominant artistic means opening mutually axiological orientations liberty and duty are simile, metaphor and symbol.

Keywords: *axiology, history, metaphor, symbol, liberty, duty*

Павлюк Н.Л. Аксиология воли и долга в исторической прозе Ю. Мушкетика

Аннотация: В статье исследована проблема реализации и функционирования общечеловеческих ценностей воля и долг, которые являются ключевыми элементами аксиологической парадигмы исторической прозы известного украинского писателя Ю. Мушкетика. Выяснено, что становление анализируемых понятий в произведениях писателя тесно связано с сознательным выбором героев, осознанием их смысла жизни и морально-этическими ценностями. Доминантными художественными средствами раскрытия взаимообусловленных аксиологических ориентиров воли и долга является сравнение, метафора и, в большей степени, символ.

Ключевые слова: *аксиология, история, метафора, символ, воля, долг*